

tripes ha estat, sempre, en matèria d'alimentació i de cuinat. En català i en les altres llengües romàniques; per a l'italià, veg. infra; per al francès fins a Normandia: recordem les famoses «tripes à la mode de Caen». En català el *Libre de Sent Soví*, ja en el S. XIV en dona 8 o 10 receptes culinàries, tant en el text de València com en el de Bna.; p. ex. «com se fan *tripes* de moltó o de vadel o de bou: --- escalda-les --- mit-les a coure ab aygua e ab sal --- cansalada --- cebes --- jurvert e menta e moradux --- e coguen ---» (NCL. CXV, p. 189, § 183); recepta per a les *tripes* de vedell en el text de Val., p. 219.34; etc.

I fins en el sentit de 'panxa', poc corrent avui en la nostra llengua: «per peccats a fer, l'om no n pert sa carn ne sa sanc, ans sovint aquells que han gran *tripla* e han pus enlardats los ronyons, són majors bragants e majors peccadors», Eiximenis (*Terç*, NCL. I, 40.27, variant amb *-l-* que convindria confirmar en el ms., però que no sorprendria gaire, cf. *TIPLE/triple*, *TIBAR/prov. tiblà*). Altrement *tripa* figura també en el dicc. de rims de JMarc i en el d'Aversó (322.1, 2). I si *AlcM* no el cita sinó en un text del S. XVI, és simplement per la deficiència de llurs recerques catalanes, i la franca insuficiència de llurs estudis romànics i de lingüística en general. Ço que ha donat lloc a la fantàstica suposició d'ells i de J. G. M. que *tripa* sigui «un castellanisme» (!).

En realitat, no sols, com hem vist, es documenta copiosament, i sense interrupció des del S. XII, sinó que sempre s'ha usat i usa en tot el domini de la llengua, sense descartar-ne el P. Val.: el mateix *AlcM* en dona testimonis típics fins a l'extrem S., a Biar i el Pinós; entre els DERIV. vegeu-ne de Sollana, Almussafes, Tortosa, Gandesa; a les Illes, el vell *DFgra*. (millor testimoni de l'ús mall., que el men. Moll) ja registra «*tripa* f.: sa panxa: *tripa*; i casta de roba»; i el men. Febrer Cardona, c. 1830, *tripa*, *tripeta*, *triper*, *triperia*; al Matarranya, a Ribagorça, al cim del Pallars («la *tripa* del porc» Estaon de Cardós, 1934); al Rosselló: «Quin bon dinar nos van servir! / Vam tenir broubufat, *tripes*, cols, coloms grassos / i un gros platat de millassos, / i confitura de coscolls / qu'hi havia de què se posar de ginolls!», Saisset (*La Fira de Sant Martí*, v. 113; *Cat. d. R.*, 132).

La raó de J. G. M. era: «mot totalment estrany al valencià [fals, supra]: no serà un castellanisme? Per això un verb com *estripar* és totalment estrany al valencià ---» (1955), revelant el perquè de l'afirmació, i la lògica un poc sofisticada de l'amic; insistí: «Moll té raó: de cap manera es valencià: diem *budell*; ¿és en català un mot d'origen aragonès?» (1981). Naturalment, també *budell(s)* es diu en el Princ., i no pas menys; com es diu a tot el domini; amb una distinció sinonímic, que si s'ha perdut entre certs valencians i balears s'ha de lamentar per ells. El mal, en el fons, ve de la viciosa obsessió d'alguns filòlegs nostres, de pensar-ho tot en funció del castellà, en especial del parlat pels aragonesos i xurros; i pensant només en aquesta llengua, llevat de la nostra, i aquesta, en la variant local que els és més familiar.

No hi ha dubte que en certs sectors de la llengua veïna, el radi semàntic, i fraseològic, d'aquest mot, s'ha fet avui més ampli que en català —com també difereix en oc., fr., i en cada una de les llengües de la família—; i que especialment el parlar dels baturros i xurros fa un ús més gran del mot, que el que se li ha permès en català: gent d'estil ultra-expressiu i avulgarat, amiga de la dicció ponderativa i un poc brutal (cas no massa diferent del de *MORRO/LLAVI*, on també algú ha sospitat a tort castellanisme, perquè un dels dos sinònims ha decaigut a les regions del Sud).

En català modern s'usa sobretot parlant de guisats, d'esventrament i algun cop de torçons intestinals; sembla que certs val. i bal. l'han limitat encara més, i en general la llengua catalana en totes les seves latituds rebutjaria certes aplicacions que sentim molt als aragonesos i fins a gent catalana de les Marques d'Aragó. El mateix J. G. M. em comunicava amb admiració (1937) que el seu excel·lent i catalaníssim informador de Bellmunt de Mesquí deia *tripa* on ell hauria dit 'panxa'; a la ratlla aragonesa de Ribagorça, jo també vaig observar (a Merli, 1957) que el meu interlocutor evitava sistemàticament el mot *ventre* (com si el sentís foraster) i usava *la tripa*.

Tals preferències estilístiques és clar que ja no són les del català comú, i en canvi continuen per l'Alt Aragó; a Bielsa: «*lasa* o dicemos de una vaca quan no tien *tripa*, a pobra no ha comito», «sacamos o quallar da *tripa* do crapito»; a Echo: «la criatura tenia gusarapos en la *tripa*» (1965-6). Tant se val: amb una extensió o altra el mot *tripa* és comú al català amb el castellà i amb la gran majoria de les llengües romàniques, i ha pertangut a totes aquestes des de sempre.

Passem a les altres llengües. En portuguès-gal·lec no és mot menys general, arrelat ni antic; ja apareix sovint en el text de Mestre Giraldo, el vell tractat portuguès de veterinària, de 1318 (veg. el magistral estudi de Carolina Michaelis, *RLus.* XIII, 251). L'article de Moraes no solament porta «*tripa*: intestino do animal» sinó cites en el gran clàssic Ferreira de Vasconcelos, en la *Eufrosina* (a. 1535): «*fazer das tripas coração*: tirar ânimo da fraqueza» i «*viajar á tripa forra*: sem fazer despesas»; i, en el predicador Arraes, de fi S. XVI, «*levar as tripas nas mãos*: ir com o ventre roto o mal ferido». A Galícia el tenim sovint en les dues fonts de princ. S. XIV: «*faria as cordas para tãjer meliores das tripas dos gãodos*», *Gral. Estória*, 16.20; «passou a lança polo ventre d'él e logo as *tripas* lle caeron», *Crón. Troyana* (I, 351.30, i altres passatges, veg. el glossari del meu deixeble Dr. Kelvyn E. Parker).

En castellà des del *Fuero de Madrid* de 1202: «qui *tripas* lavare del alcantariella ---». En l'article TRIPA del DCEC/DECH en dono dues cites del S. XIV, dues d'arag. de c. 1400, i sis del S. XV. Com es veu les cites medievals castelleses no arriben, en nombre, ni en antiguitat, tan enllà com les catalanes. Vénen, però, de tot el domini lingüístic. I n'hi ha moltes més dels segles XVI i XVII. La definició completa del *DAut.* (1739) és «canal o conducto formado de una membrana mui